

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ІСТОРІЇ МОВОЗНАВСТВА

УДК 061.12:39(437)''20''

ІНСТИТУТ ЕТНОЛОГІЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ХХІ СТОЛІТТІ: ТЕМАТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Ірина ОГІЄНКО

*Інститут мистецтвознавства, фольклористики
і етнології ім. М. Т. Рильського НАН України,
вул. Грушевського, 4, Київ, Україна, 01001,
e-mail: ogiyenko@ukr.net*

Статтю присвячено опису діяльності Інституту етнології Академії наук Чеської Республіки після 2000 року і до сьогодні. Виділено відділи Інституту, описано їх заснування, виокремлено основні напрямки діяльності, актуальну проблематику і тематику.

Ключові слова: Інститут етнології АН Чеської Республіки, відділ історичної етнології, відділ етнічних досліджень, відділ етномузикології, кабінет історії музики, центр наукової інформації, відділ у Брно.

Провідним науковим закладом вивчення етнології та фольклористики в Чехії є Інститут етнології Чеської Академії наук. Історія Інституту сягає початку ХХ ст. і тісно пов'язана з групою, яка збирала народні пісні в Ракуску (з 1905 р.), і з Державним інститутом народної пісні, заснованим у 1919 р. У 1953 р. Державний інститут народної пісні реорганізовано в Кабінет народної пісні, що увійшов до складу Академії наук. Цього ж року на базі Академії наук утворено Кабінет етнографії. У 1954 році завдяки об'єднанню цих двох кабінетів виник Інститут етнографії і фольклористики Чехословацької Академії наук, який з 1999 року має назву Інститут етнології Академії наук Чеської Республіки. У 2003 році до Інституту етнології увійшов Інститут музичних наук, який зараз представлено кабінетом історії музики. Інститут етнології АН Чеської Республіки – це науковий осередок, що спеціалізується на теоретичних і практичних дослідженнях в галузі етнології і близьких наукових дисциплін, зокрема етнографії / народознавства, фольклористики, соціальної і культурної антропології. Цікаво, що традиційною наукою в Чехії й у наш час залишається етнографія / народознавство.

З 2007 року і до сьогодні Інститут очолює академік Зденек Угерек, відомий учений, етнолог, ініціатор численних досліджень, президент Чеського національного комітету з антропології і етнології, член редакційних колегій багатьох етнологічних видань ("Český

lid", "Slovenský národopis", "Národopisná revue", "Lidé města"), член міжнародних організацій (Європейської асоціації соціальних антропологів, Соціологічного товариства імені Масарика, Антропологічного інституту імені Рояла, Чеського національного комітету з балканістики), учасник численних експедицій в Чехії та інших країнах, автор понад десяти цікавих монографій і сотень статей з міграції населення, інтеграції в іноземне середовище, урбаністичної антропології, теорії етносу.

Предметом діяльності Інституту є фундаментальні і прикладні наукові дослідження способу життя і культури різних народних, соціальних і етнічних груп і національних меншин Чехії та інших країн; духовної та матеріальної культури; історії музики; проблематики соціальних зв'язків в історичній перспективі і на сучасному етапі, соціальної антропології, фольклористики. Інститут займається науковими дослідженнями, надає інформаційні послуги, методологічну допомогу для досліджень, проводить експертний аналіз, спеціалізується на підготовці фахівців, співпрацює з вищими навчальними закладами. Також Інститут видає фахові індивідуальні та колективні монографії, збірники, журнали, організовує наукові конференції і семінари, експедиції, має власні фонди архівних і польових матеріалів, велику бібліотеку.

Дослідження співробітників Інституту етнології Чеської АН стоять на високому рівні, що можна пояснити ґрунтовним ознайомленням із досягненнями світового рівня, контактами чеських науковців з дослідниками інших країн.

На сьогодні Інститут складається з трьох відділів: відділ історичної етнології (завідувач Лідія Петраньова), відділ етнічних досліджень (завідувач Тереза Поярова), відділ етномузикології (завідувач Даніела Ставелова). При Інституті є кабінет історії музики (завідувач Ярміла Габрієлова) і центр наукової інформації (очолює Людмила Копалова). Усі ці відділи, кабінет і центр знаходяться в Празі. До складу Інституту входить також осередок у Брно (очолює Яна Поспішилова).

Основним осередком, що вивчає походження і формування етносів, їх історію, генезис та історію традиційних форм народного побуту і культури окремих етносів, формування й розвиток господарсько-культурних типів та історико-етнографічних областей, є відділ історичної етнології. У відділі працює шестеро осіб – Ф. Багенський, М. Голубова, Л. Кафка, Я. Отченашек, Л. Петраньова, А. Шікулова, Ї. Войтч. Відділ працює над дослідженням сучасної європейської історії етнології і суміжних дисциплін (особливо антропології, історії, мікроісторії та історії культури). Велике значення відведено традиційній культурі Центральної Європи XVI–XXI ст., для порівняльного вивчення якої розроблено широкий спектр теоретичних і методологічних підходів, основне місце серед яких займають етнокартографічні методи.

З початком ХХІ ст. тематика, пов'язана з традиційною сільською архітектурою Центральної Європи, все ще продовжує залишатися актуальною. Великого значення відділ надає описові та аналізові віджилих і сучасних форм народного мистецтва та порівняльним дослідженням традиційних страв та харчування в різних народів Європи. Серед інших галузей матеріальної культури відділ історичної етнології вивчає традиційні форми сільського господарства (аграрну етнографію), транспорт, домашні вироби і ремесла, а також займається дослідженнями, пов'язаними з лісами доіндустріального суспільства (експлуатація, ментальне сприйняття). У рамках духовної культури

досліджують питання віри й релігії, починаючи з XIX ст. і надалі, порівнюють чеські та європейські календарні звичаї та обряди.

Поряд з вивченням писемних, іконографічних та матеріальних джерел Центральної Європи (Німеччини, Австрії, Польщі, Словаччини, Угорщини), Італії, Росії та Скандинавії відділ також проводить порівняльні польові дослідження в Чехії і Карпатських районах Словацької Республіки та Румунії. Польові дослідження зосереджено, в основному, на описі проживання місцевого населення в селах. Довгий час відділення займалося польовим вивченням західносибірської пастирської культури (в Ханті-Мансійському окрузі Росії).

Зараз відділ працює над трьома плановими темами. До завершення підходить проект “Становище фізичних осіб у чернечих громадах Чехії і Моравії на початку XVI ст.”. Триває активна робота над темою “Носії традицій – збережені і відтворені людські скарби”. У цьому році розпочато роботу над працею “Етнографічний атлас Чехії, Моравії та Сілезії: народна архітектура, населені пункти та житлові помешкання”.

Щодо індивідуальних зацікавлень науковців відділу, то Ф. Багенський досліджує історію етносів Східної Європи (країн колишнього СРСР), їх посткомуністичну трансформацію, архітектуру сільської місцевості, займається етнокартографією і історією етнології. Він є активним учасником експедицій. Зокрема, протягом 1996–2005 рр. взяв участь у 10 довготривалих експедиціях у Росію (Москва, Петроград, Єкатеринбург, Воркута, Ханті-Мансійський автономний округ, Ямало-Ненецький автономний округ, Томська обл.), з 2001 – активний учасник регулярних експедицій для польових досліджень у Румунії. М. Голубова спеціалізується на вивченні духовної культури слов’ян (зокрема свят, народних вірувань) і народного одягу. Л. Кафка цікавиться народним образотворчим мистецтвом, знімає фільми на етнографічну тематику. Я. Отченашек – фахівець з історичної етнології, словесного фольклору, етнокартографії, міграції. Л. Петраньову цікавлять календарні звичаї і обряди, історія харчування, історія, теорія і методологія історичної етнології. В основі наукової діяльності Й. Войтча лежить міждисциплінарне вивчення зв’язку людини з лісом у минулому (XVI–XIX ст.) – етнологічне і історико-антропологічне вивчення культурних, соціальних і ментальних цінностей і способів сприйняття лісу, функціонування спеціальних соціальних груп, пов’язаних з лісом, основні способи використання лісу в землеробстві й лісових ремеслах та їх значення. Також Й. Войтч – автор робіт про традиційну культуру середньовічної Європи у передіндустріальний період (наприклад, про архітектуру сільських населених пунктів), про традиційні форми землеробства, рукоділля, з теорії і методології вивчення матеріальної культури, етнокартографії. Й. Войтч з 2007 до 2009 року працював над грантом “Ліс та дерева в народній культурі чеських земель поч. XVI ст. – матеріальна культура”.

Відділ етнічних досліджень зосереджує свою діяльність на порівняльному вивченні культурних та соціальних явищ з явищами етнічними в чеському і світовому контекстах. Найважливішими проблемами, які досліджують співробітники відділу, є: етнічна зумовленість характерних рис культури та побуту соціальних спільнот, етнічні впливи на формування системи цінностей, зв’язок національних чинників із особливостями соціальної структури, міграційної і трудової мобільності, урбанізації тощо. Співробітники відділу у своїх наукових дослідженнях поєднують традиційні й нові методи та підходи до

вивчення етнології і соціальної антропології. У відділі працює 8 осіб: К. Белоградська, С. Броучек, Я. Грохманова, З. Корецка, Т. Поярова, З. Угерек, Н. Валашкова, Р. Вейнерова.

Значне місце в науково-дослідній діяльності відділу відведено міграційним процесам, самотності і способу життя іноземних громад і етнічних груп у чеському суспільстві, а також еміграції чехів і чеських громад за кордон. Міграційними процесами займаються К. Белоградська, Я. Грохманова, З. Корецка, Т. Поярова, З. Нерек, Р. Вейнерова, проблемами еміграції чехів, їхньою інтеграцією в чужоземне середовище, життям чехів за кордоном цікавляться С. Броучек, К. Белоградська, Т. Поярова, імміграцію до Чеської Республіки досліджує С. Броучек. Протягом 2004–2007 років С. Броучек розробляв тему “Співвітчизники у світі”. У межах проекту основна увага зверталася на збір інформації про тенденції еміграції з Чехії в інші країни, про життя та діяльність чехів за кордоном. Було проведено велику кількість інтерв’ю з чехами, що живуть у різних країнах. Записи класифіковано за країнами, до кожної стенограми додано аудіозаписи, фотографії і відеозаписи. З. Угерек, З. Корецка, Т. Поярова протягом 2004–2007 років узяли участь у проекті “Peace-com”. Його основна мета полягає в аналізі причин і розвитку місцевих європейських конфліктів, а також у пропозиції можливих шляхів вирішення цих конфліктів. Особливу увагу приділено проблемам у Північній Ірландії, на території Басків, Кіпрі, на Корсиці, у Косово, Воєводині і Санджаку, проблемі циган в Угорщині, Чеській і Словацькій Республіках, російської меншини в Естонії. З. Угерек, З. Корецка, Т. Поярова протягом 2007–2008 років працювали над темою “Іммігранти і національні стратегії інтеграції”. Метою цього міжнародного проекту було зібрати релевантну інформацію про функцію родини у процесі інтеграції і забезпечити основу для порівняльного аналізу стратегій інтеграції. Слід було виявити міру, яка визначає процес інтеграції в іноземне середовище родини як цілісної суспільної одиниці, а також кожного окремого її члена в різних сферах суспільного життя – на роботі, у школі, під час проведення вільного часу. Опитування проведено серед осіб, які проживають у Чеській Республіці понад п’ять років. Н. Валашкова, В. Беранська, З. Угерек у цьому році завершують роботу над чотирирічною працею “Ідентичність мігрантів із країн колишнього Радянського Союзу: подальші дослідження міграції з акцентом на другому поколінні”. У проекті досліджено групи переселенців з країн колишнього Радянського Союзу протягом 1991–2003 років як представників цілеспрямованої міграції, кількість яких становить близько 3000 людей і більшість з яких є членами чеської громади. Переселення і перший етап їхньої адаптації було досліджено протягом 1991–2001 років. На цей час деякі представники цієї міграції проживають у Чехії вже 16 років, тому хочеться дізнатися про їхню інтеграцію. У проекті застосовано комбінований антропологічний та соціально-психологічний підходи. З погляду антропологічного підходу проаналізовано соціальну інтеграцію цих емігрантів. З погляду психологічного підходу основну увагу приділено розвитку особистісних і соціально-етнічних аспектів ідентифікації. Результати дослідження заплановано порівняти з дослідженнями аналогічних видів міграції в Німеччині та Польщі.

Відділ також проводить прикладні дослідження для вітчизняних та іноземних установ, що займаються питаннями міграції, надання притулку, ринку праці жертвам переслідувань за ознакою раси, етнічного походження, релігійного вірування,

громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичної орієнтації. У 2002 році З. Угерек, К. Здржіванкова і Р. Вейнерова зробили дослідження на тему “Особи, які шукають притулку у зв’язку з торгівлею людьми”, де зроблено огляд основних особливостей торгівлі жінками-мігрантами з зосередженням уваги на інституційному контексті міжнародної торгівлі і людини, а також представлено результати опитування, проведеного серед співробітників гуманітарних осередків, неурядових організацій і представників іноземних урядів. У цьому році З. Угерек, В. Беранска, З. Корецка, Л. Шолцова розпочали роботу над проектом “Аналіз державної програми про інтеграцію осіб, які шукають притулку, а також розроблення проспекту концептуальних і законодавчих змін цієї програми”. Проект присвячений найважливішим засобам, що сприяють інтеграції осіб, які шукають притулку. На основі статистичних даних і юридичних документів заплановано визначити реальну ситуацію з цього питання. У 2002 році З. Угерек виконав роботу “Інтеграція біженців”, метою якої було описати наявні в Чехії прошарки населення, які шукають притулку, з погляду на мову, якою вони говорять, роботу, якою займаються, і суспільного прошарку, до якого належать. У 2005 році З. Угерек, Р. Вейнерова, Я. Чернік, Я. Грохманова, Т. Ганкова реалізували проект “Інтеграція біженців та ефективність державної програми з інтеграції”, мета якого полягала у перевірці виконання Державної програми з інтеграції та виявленні її ефективності на практиці. У дослідженні проаналізовано сучасний стан цієї проблеми з вказівкою на низький рівень знань чеської мови у біженців, що впливає на рівень їхнього життя в країні.

Увесь відділ взяв участь у проекті “Потреба в соціально ізольованих місцях у Краловеградському краї” (2009–2010), метою якого стало виявлення актуальних і подальших потреб людей, що живуть у соціальній ізоляції. Окремим напрямком роботи відділу виступає дослідження етнічних меншин у Чеській Республіці. Співробітники відділу аналізують особливості розселення меншин в Чеській Республіці, основні етапи та місця їхнього розселення, їх матеріальну й духовну культуру, визначають динаміку чисельності етнічних спільнот у тому чи іншому регіоні, роль і місце меншин у системі міжетнічних стосунків, співвідношення і взаємовпливи між ними та місцевим чеським населенням; особливості в архітектурі, одязі та їжі досліджуваних спільнот, особливості громадських відносин, родинних і календарних обрядів та звичаїв цих етноменшин. Важливе значення в Чехії мають праці з дослідження циганської етнічної спільноти. У відділі етнічних досліджень Р. Вейнерова, К. Белоградска активно розробляють проблеми становища циган та їхньої інтеграції в суспільство, досліджують історію вивчення циганського етносу у світі, особливості матеріального, суспільного і духовного життя циганського етносу з давнини до сьогодення. Дослідників цікавить процес становлення циганських культурних товариств і громадських організацій, розв’язання проблем, пов’язаних з освітою як умов збереження самобутності циганської національної меншини. Вони простежують зв’язок між освітнім рівнем, збереженням мови і культури і інтеграцією в чеське суспільство. Так, зокрема, протягом 2000–2001 років З. Угерек і Р. Вейнерова розробляли тему “Міграція циган у Центральній Європі: тенденції”. Дослідження присвячене описові міграційного стану циган у Центральній і Східній Європі. Велике місце відведено міграції циган у Чеську Республіку, зокрема питанню про мотивацію вибору циганами Чехії як країни проживання і очікуванням мігрантів. Також у

розвідці спрогнозовано подальший розвиток міграції циган у Чеську Республіку у зв'язку зі вступом до ЄС. Протягом 2003–2004 років П. Боучкова, К. Плохова, Р. Вейнерова під керівництвом З. Угерка працювали над дослідженням “Кредити для соціально уразливих членів циганської спільноти”, мета якого була виявити компанії, які дають гроші в кредит, і простежити, як видаються кредити представникам циганської спільноти. У 2008 р. відділ етнічних досліджень закінчив працю “Політика сфери зайнятості щодо до циган”. Проект мав на меті зібрати якісні і кількісні дані соціально ізольованих груп населення 12 чеських місцевостей (Усті-над-Лабем, мікрорегіон Толштейнско, Мост, Хеб, Роудніце-над-Лабем, Броумов, мікрорегіон Єсенецко, Брно, Пршеров, Бржеслав, Голешов, Сілезька Острава), які стали вихідним матеріалом для опису офіційної зайнятості циган. Співробітники відділу провели понад тисячу інтерв'ю на теми зайнятості циган та їх кваліфікації з представниками місцевих органів влади, педагогічними і соціальними працівниками, співробітниками неурядових організацій та серед циганської спільноти. Було зібрано інформацію про зайнятість респондентів, досвід роботи з безробіттям, соціальну підтримку, борги, домашнє господарство і сім'ю, освіту та зайнятість на ринку праці. Окремим пунктом у інтерв'ю з представниками циганської спільноти був тест на перевірку загального рівня освіченості, щоб виявити рівень знань і навичок для визначення критеріїв пошуку роботи.

У співпраці з Інститутом етнології Карлового університету, кафедрою культури та соціальної антропології Університету в Пардубіце і Митрополітним університетом у Празі співробітники відділення беруть участь у підготовці навчальних програм для бакалаврату і магістратури в галузі теорії та методів культурної та соціальної антропології, проблематики міграційних процесів, антропології Європи та антропології міста.

Фіксацією, систематизацією та дослідженням народної музики і вивченням усних музичних культур займається відділ етномузикології. Сучасний відділ етномузикології Інституту етнології ЧАН продовжує традиції Державного інституту народної пісні (1919 року заснування), відділу народної пісні (1953). В Інституті етнографії і фольклористики (1954) діяльність цього напрямку досліджень було припинено. Роботу відділу була повністю відновлено лише після 1991 року. На сьогодні у відділі працюють М. Крадохвіл, Д. Ставелова, В. Тхоржова, І. Тракслер, Л. Тилнер, З. Вейвода. Основна увага збалансовано розподілена на наукових дослідженнях, видавничій діяльності, документації і каталогізації матеріалів. Спочатку було зроблено інвентаризацію інститутських колекцій, а потім створено загальний список джерел народних пісень та танців Чехії, за підтримки німецької організації “Volkswagen Stiftung” упорядковано фонд записів з німецькомовних районів (придбано інвентар, реставровано рукописи, зроблено новий каталог). У серії “Скарби народної культури” вийшло видання “Пісні та вірші з Упіцка”, яке уклали Б. Чапков і К. Коржізка, “Великодні та передвеликодні пісні”. До праць “Найстаріші звукозаписи народної музики в Чехії”, “Види європейської народної музики” і “Історичні джерела народної музики в Чехії” видано звукові носії: “Волинка та гра на волинках”, “Ірландська волинка – Патрік Мартін”, “Народна музика в зібраннях Інституту етнології Чеської Академії наук”; “Пісні короткі і довгі”. Відділ проводить дослідження з етнохореології (збірник “Танець – записи, аналіз, концепції”). Проводиться аналіз бази даних з акцентом на дослідженні структури чеських пісень, друкованих пісенників, народних танців, іконографічних джерел і бібліографії, присвяченій дослідженню танців.

Окремий напрям досліджень відділу присвячено всесторонньому вивченню танцю – танцювальній фольклористиці, танцювальній антропології, етнохореології, історично-антропологічному вивченню танцю. Співробітники відділу Д. Ставелова і Д. Гремілова бере участь у міжнародному дослідницькому проекті, який координує норвезький етнохореолог Е. Баккоу, присвяченому вивченню хороводів і парних танців у ХІХ столітті (з 2003 року до сьогодні). У ньому досліджується структура типів танців у соціокультурному та ідеологічно-політичному процесах. Крім того, Д. Ставелова, як одна з провідних дослідників танцю, займається записом і аналізом сучасного народного танцю порівняно з записами ХІХ ст. У рамках міжнародного проекту “ХІХ ст., присвячене парним танцям”, виконаного групою етнохореографів, європейські парні танці ХІХ ст. досліджено як текст у соціокультурному й ідеологічно-політичному контексті. У зв’язку з концептом антропологічного вивчення танцю зроблено дослідження сучасного обряду м’ясопусниці на території Доублеску, що знаходиться поза межами Чехії, і дальшого танцювального простору з глобальними і локальними (традиційними) елементами. Це представлено у проекті “Як сьогодні танцюють у Чехії” із залученням студентів музичного і танцювального відділення Академії мистецтв і факультету гуманітарних студій Карлового університету до польового вивчення і опрацювання знайдених даних.

Крім того, М. Крадохвіл займається опрацюванням, дигіталізацією і виданням записів гри на народних інструментах минулих часів, досліджує сучасний стан народної музики, розробляє проблематику неєвропейських музичних культур. В. Тхоржова пише про історію збирання і вивчення народних пісень у Чехії та Моравії, цікавиться сучасним репертуаром народних пісень, вивчає традиційну музичну культуру в Хебську, має публікації з історії Державного інституту народної пісні, аналізує народні пісні, зібрані Людвіком Кубою. В останні роки займається критичними виданнями давніх збірок народних пісень (наприклад, В. Чапка, К. Коржізска). Результатом її давнього інтересу до вивчення колядок стало видання “Різдвяні і передріздвяні колядки в Чехії”. Ї. Тракслер досліджує пісенні жанри на межі народності міського фольклору і найстаріших чеських народних пісень. Бере участь в упорядкуванні збірок пісень, (наприклад, збірки Вацлава Плетки), займається редакторською роботою (підготував до друку другий розділ рукописної збірки пісень Яна Єніка з Братріча), робить звукове оформлення історичних джерел (записи Я. Єніка 1810. Відголоски європейської пісні в чеському хорovому співі). Л. Тилнер вивчає європейську традиційну музику, цікавиться традиційними музичними інструментами, комп’ютерним аналізом пісень, створює базу даних чеських традиційних пісень і музики, переводить у цифровий формат колишні записи народних пісень і музики. Останнім часом у коло його інтересів увійшла музика вулиць міст, чеська традиційна музика в європейському контексті, зв’язок народної культури з культурою народних майстрів. З. Вейвода досліджує музичну і танцювальну культуру південно-західних чехів, пов’язані з грою на волинці, чеську інструментальну музику, займається структурним аналізом чеських пісень, створює комп’ютерну базу даних з етномузикології.

Ще одним осередком, який займається музикознавством, є кабінет історії музики. Інститут музичних наук було засновано 1962 року. З 1972 р. він став структурною частиною тогочасного Інституту теорії і історії мистецтв Чехословацької АН. З 1990 р. його знову зробили окремою установою АН. У 2003 році він увійшов до складу Інституту

етнології як відділ історії музики, з 2007 р. має назву кабінет історії музики. Протягом усього свого існування він займався як дослідженням стану та напрямів розвитку музичної культури Чехії та музично-історичних процесів від найдавніших часів до сьогодення, так і дослідженнями в галузі теорії, періодизації музики, національних і регіональних типів музичних культур, музичної естетики і музичної психології. На сьогодні кабінет історії музики налічує 17 співробітників: Я. Габрієлова, Й. Байгарова, К. Бартон, М. Фріманова, М. Йонашкова, Я. Кахлік, В. Капса, Т. Кібікова, П. Колаторова, П. Кордік, О. Маньоур, Г. Матейчкова, Я. Прохазкова, Т. Славічки, Л. Шмідова, І. Войтех, Я. Возкова. Очолює кабінет проф. Ярміла Габрієлова. Кабінет займається вивченням історії чеської і європейської музики 17–20 ст., її функціонування у чеському, європейському і світовому просторі та критичними виданнями музичних творів зазначеного періоду.

Співробітники кабінету історії музики зараз працюють над декількома плановими темами і грантовими проектами. Важливе місце в дослідженнях відділу займає вивчення творчості Л. Яначека як фундатора чеської оперної школи ХХ ст., автора симфонічної і камерної музики, численних фортепіанних і вокальних творів, пісень. Усю цю багату спадщину композитора досліджують музикознавці інституту. З початку ХХІ ст. їх діяльність зосереджена на виданні “Записів музичного і танцювального фольклору Л. Яначека”. Уже видано перші два томи, триває робота над третім, підготовка якого розрахована на три роки – від 2010 до 2012 (Яначекові записи народної музики і танцювального фольклору III). Дослідження фольклорних записів Л. Яначека, зібраних у Моравії, Сілезії та Словаччині, має на меті комплексне опрацювання і критичну оцінку унікальних записів народних пісень, танців і музики. Проект складається з трьох частин. Уже реалізовано перші дві: описано історичні обставини і організаційні аспекти, а також упорядковано записи Л. Яначека з півночі Моравії та Сілезії. У третій частині заплановано зробити свої власні записи і коментарі до пісень та танців, зібраних у Словаччині та Південній Моравії. В основному це нові матеріали, які зберігаються в фондах Інституту етнології та відділу в Брно. Разом із третьою частиною йде підготовка до видання диску CD з унікальними звуковими записами. Уже третій рік йде робота над колективним дослідженням “Пізні твори Мілослава Кабелаче в європейському контексті”. Керує проектом П. Кордік, до кінця наступного року тему заплановано завершити. Підходить до завершення проект, присвячений сучасному опису творів Моцарта, збережених у чеських, німецьких та австрійських архівах, яким керує М. Йонашова. За підтримки Фонду з історії культури в Середній Європі кабінет історії музики під керівництвом Я. Возкової працює над проектом “Хорові оферторії на вірші чеських поетів”. Над дослідженням творчої спадщини А. Дворжака кабінет працює з 2003 року. Його головна мета – підготувати “Нове збірне видання творів Антонія Дворжака”. Досягнення цієї мети вимагає виконання таких завдань: підготувати і архівувати цифрові копії робіт А. Дворжака, знайти і опрацювати на сьогодні невідомі нотні та письмові праці А. Дворжака, сформувані базу даних праць А. Дворжака і бібліографію. Цей проект, над яким працюють К. Баргонь, Я. Кахлік, Т. Кібіцова, П. Колаторова, С. Муір, М. Ньюбо, Д. Філіппі, Л. Шмідова, М. Штедронска під керівництвом Я. Габрієлової, заплановано завершити в 2012 році.

Перед цим співробітники кабінету історії музики дослідили церковну музику празьких композиторів I пол. 18 ст., музичні товариства та установи в Чехії і Моравії в 19 і 20 ст., вокальну музику I пол. 20 ст., історію музики в чеських землях, проблематику музики 19–20 ст. на прикладі творчості Антоніна Дворжака і Богуслава Мартіну.

У рамках програми “Допомога цільовим дослідженням” протягом 2005–2009 років під керівництвом Я. Габрієлової і Т. Славічки кабінет розробляв тему “Редакційний центр критичного видання пам’яток чеської музики XVII – XX ст.”

У 2005–2010 рр. працював над проектом “Культурна самобутність та регіоналізм у процесі формування етнічної картини Європи”. Цей дослідницький проект зосереджений на вивченні чеського суспільства та його культури в контексті інших європейських та несередньоевропейських народів. Мета дослідження: на основі етнологічного, культурного, історичного і фольклорного матеріалу створити образ багатонаціональної Європи, виокремити подібне і відмінне у місцевих, регіональних, національних культурах і культурах меншин, що є результатом складних історичних, соціальних і культурних процесів, обмінів і контактів. Також кабінет підготував і видав пам’ятки чеської музики XVII–XVIII ст. під назвою “Давня чеська музика. Нова серія”.

Окрім того, у відділі розробляють таку проблематику: музичний театр у XIX–XX ст. (Я. Габрієлова), чеське і німецьке музичне життя в чеських землях у XIX–XX ст., міжнародні контакти чеської музичної культури під час першої Чехословацької республіки, військова музика в контексті музичного життя XIX–XX ст. (Й. Байгарова), давня музична теорія (К. Бартон), органологія (К. Бартон, М. Фріманова), італійські опери в Празі (М. Йонашова, М. Фріманова), німецькі опери на чеських землях (М. Фріманова), інструментальна музика, музика празьких композиторів, проблематика чеських шляхтицьких капел, історична інтерпретація музики XVIII ст. (В. Капса), музичне життя в Моравії в XIX–XX ст. (Я. Прохазкова), літургійна музика Середньовіччя і Ренесансу в чеських джерелах, музика в чеських храмах в XVIII–XIX ст. (Я. Возкова), музична освіта, Георг Фрідріх Гандель, Йозеф Хайден і чеські землі, чеські музиканти за кордоном, водяні знаки на нотному папері (М. Фріманова). Сама назва кабінету свідчить про те, що велику увагу тут надають дослідженням історії музики. Зокрема, історію музики XVII ст. досліджує Т. Славічки, XVIII ст. – М. Йонашова, В. Капса, Т. Славічки, XIX ст. – Т. Кібікова, Г. Матейчикова, Л. Шмідова, І. Войтех), XIX–XX ст. – Я. Габрієлова, Я. Кахлік, П. Колаторова), XX ст. – П. Кордік, О. Манюр, Я. Прохазкова, І. Войтех).

Кабінет історії музики розвиває інтенсивну міжнародну співпрацю із зарубіжними установами, зокрема з Інститутом музичних наук Словацької академії наук у Братиславі, Віденським архівом фонограм, Інститутом музичних досліджень Угорської АН у Будапешті, Інститутами музики в Любляні, Белграді, університетами Німеччини, Італії, Франції, Великобританії.

У Центрі наукової інформації зібрано документальні колекції з I пол. XIX ст. (наприклад, фотографії, записи, науково-дослідницькі плани, креслення, план документації і т.д.). Тут знаходиться найбільше в Чехії зібрання матеріалів для наукової роботи в галузі фольклористики і етнології. Основне завдання центру – надавати інформаційні послуги як співробітникам Інституту, так і всім, хто цим цікавиться. Науково-інформаційний центр складається з таких частин: Етнографічне товариство Чехословаччини (матеріали 1952–1962 рр.); фонд німецької мови (1894–1945 рр.); фонди

протекторатних проєктів (1941–1944/1946), зокрема етноботаніка (доповнення до Ботанічного словника Йозефа Олдри Новотного); фольклористика (зібрання пісень, легенд, історій, прислів'їв, приказок, повір'їв тощо з 1753 р. до 1992 р.); особисті фонди; фонди документації; малюнки; карти і плани; фотографії; фільмотека; звукозаписи.

У відділі у Брно працює багато спеціалістів різних галузей, яких можна розподілити за відділами, описаними вище. Його виокремлено за територіальним критерієм, тут працюють спеціалісти, що проживають у Брно та його околицях. Він навіть не має назви за галузевою ознакою, а так і називається – відділ у Брно. Саме тому діяльність цього відділу є настільки тематично широкою. Відділ у Брно досліджує народну духовну і матеріальну культуру чехів, що проживають у Моравії, Сілезії та на прилеглих територіях. Науково-дослідні проєкти відділу спрямовані на вивчення сучасної культури повсякденного життя в селах та містах, міжетнічних відносин, етнічних меншин та Чеської етнічної групи за кордоном. Дослідження сучасного фольклору відбуватися паралельно з опрацюванням і публікацією записів з архівних фондів. Дослідження спрямовані на вивчення пісенного і прозового фольклору, дитячого фольклору, обрядів, звичаїв і традицій, соціального життя і історії фольклористики.

У фондах відділу в Брно зберігаються рукописні та аудіозаписи, анкети, фільми і фотографії. Фонд містить понад 73000 рукописних записів народних пісень за останні 150 років. Важливе значення для історії спеціальності мають особисті фонди В. Улеглі, К. Веттерла, О. Сіроватки. Фонд містить 20 тис. негативів і 10 тис. фотографій. Багато матеріалів присвячено співу, музиці, танцю, обрядам, одягу, заняттям і архітектурі. У ньому зберігаються чеські народні пісні Моравії і Сілезії, записані Л. Яначеком.

У відділі велику увагу приділено дослідженню історії етнології, зокрема історією етнології в Моравії займається Ч. Альтман. Тут досліджується також проблематика способу і форми об'єднання жителів та проведення ними дозвілля (Ч. Альтман), музична фольклористика (К. Цісарікова), етномузикологія (К. Цісарікова, В. Фролцова, М. Тонцова, Л. Углікова); звичаї та обряди календарного року, зокрема виявлення зв'язку між звичаями і традиціями, зв'язку між обрядами і фольклорними жанрами, існування живих традицій у наш час (В. Фролцова), сучасні зміни в традиційній культурі (звичаї і обряди, свята, дитячі і студентські розваги та ігри, традиції вулиці, базари і ярмарки, носії та інтерпретатори фольклору (І. Косікова), історія культури, звичаї та обряди, пов'язані з подіями у житті родини (народженням і смертю, одруженням тощо), особливості ритуалів, вірувань, уявлень, забобон під час цих подій (А. Навратілова), словесний фольклор, використання методу усної оповіді та біографічного методу в етнології (Я. Носкова), сучасний стан і зміни традицій дитячої культури в рамках урбаністичних етнологічних студій з проблематики етнічних меншин (Я. Поспішилова), музичне життя в Моравії в ХІХ–ХХ ст., життя і діяльність Леоша Яначка, зокрема з погляду етномузикології і музичної соціологічної проблематики (Я. Прохазкова).

Протягом 2004–2007 років відділ працював над темою “Етнокультурні традиції в сучасному суспільстві. Народна музика: проблематика застосування і функціонування”. За мету автори проєкту ставили дослідження функції етнокультурних традицій, особливо в музиці й танцях, у повсякденному житті місцевих громад і вивчення впливу історичного та соціального контексту на фольклор. З 2005 до 2007 року відділ працював над колективною монографією “Колективна пам'ять про місто Брно. Її зміни та розвиток у

XX ст.”. Учені намагалися знайти зміни в колективній пам’яті міста і його жителів на основі аналізу та інтерпретації даних опитування, показань свідків, письмових спогадів, архівних та музейних джерел. Значну частину дослідження відведено описові впливу традицій на дошлюбні стосунки чоловіків і жінок і весільні церемонії. Паралельно відділ опрацьовував тему “Вплив народних традицій на стосунки між статями в культурно-історичному та етнологічному контекстах. “Священне і світське” в традиційних святах”. Основу праці склало розмежування священного і світського у святах річного календарного циклу, що розвивалося в симбіозі християнства і народних обрядів і звичаїв. Музикознавці з відділу в Брно працюють над темою “Вироби з воску у фондах Інституту етнології ЧАН”, якою керує Я. Прохазкова.

Таким чином, діяльність Інституту етнології Чеської Академії наук займає важливе місце для розвитку сучасної чеської фольклористики та етнології.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2011

Прийнята до друку 30.11.2011

THE INSTITUTE OF ETHNOLOGY OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE CZECH REPUBLIC IN XXI CENTURY: TOPICS AND PROBLEMS OF RESEARCH

Iryna OGIYENKO

*Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology
of National Academy of Sciences of Ukraine,
The Art and Folk Art of the Foreign Countries Department,
4, Grushevski Str., Kyiv, Ukraine, 01001,
e-mail: ogiyenko@ukr.net*

This article describes the activities of The Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic after 2000 and until today. Demonstrates departments of the Institute, explained their reasons, the main directions of their activities, current issues and topics.

Keywords: The Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Department of Historical Ethnology, Department of Ethnic Studies, Department of Etnomuzikology, The Center of Music History, The Center of Scientific Information, Department in Brno.

**ИНСТИТУТ ЭТНОЛОГИИ АКАДЕМИИ НАУК
ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: ТЕМАТИКА
И ПРОБЛЕМАТИКА ИССЛЕДОВАНИЙ**

Ирина ОГИЕНКО

*Институт искусствоведения, фольклористики
и этнологии им. М. Ф. Рильского НАН Украины,
отдел искусства и народного творчества зарубежных стран,
ул. Грушевского, 4, Киев, Украина, 01001,
e-mail: ogiyenko@ukr.net*

Статья посвящена описанию деятельности Института этнологии Академии наук Чешской Республики после 2000 года и до сегодня. Выделено отделы Института, описано их возникновение, выделено основные направления их деятельности, актуальную проблематику и тематику.

Ключевые слова: Институт этнологии АН Чешской Республики, отдел исторической этнологии, отдел этнических исследований, отдел этномузикологии, кабинет истории музыки, центр научной информации, отдел в Брно.